



# De mossel wordt goed betaald

Advies Adviescommissie Waddenfonds tender 2008



## De mossel wordt goed betaald

Advies Adviescommissie Waddenfonds tender 2008

5 maart 2009

### *Adviescommissie Waddenfonds*

drs. L.M.L.H.A. Hermans

drs. J. Abrahamse

mr. F.W.R. Evers

J.H.J. Pâques

prof. dr. ir. P. Vellinga

drs. G.H.B. Verberg

prof. dr. W.J. Wolff

### *Secretariaat Adviescommissie Waddenfonds*

Advies- en ingenieursbureau Oranjewoud B.V.

ir. A.W. Lucas

drs. A. Nieveen

### *Grafisch ontwerp*

M. van der Werff



Mixed Sources  
Productgroep uit gerecycled  
bosse, gecontroleerde bossen  
en gerecycled materiaal.  
Cert. no. S65-COC-004005  
www.fsc.org  
© 1996 Forest Stewardship Council

# Inhoud

<b>1</b>	<b><i>Aanbiedingsbrief aan Minister Cramer, VROM</i></b>	<b>5</b>
<b>2</b>	<b><i>Inleiding</i></b>	<b>7</b>
<b>3</b>	<b><i>Aanleiding en opdracht Adviescommissie</i></b>	<b>9</b>
3.1	Samenstelling en opdracht van de commissie	9
3.2	Criteria	9
<b>4</b>	<b><i>Zoet-zoutovergangen en vismigratie</i></b>	<b>13</b>
4.1	Redeneerlijn	13
4.2	Te honoreren projecten	13
4.2.1	WF 203916 Tussen Wad en Westerwoldse Aa	13
<b>5</b>	<b><i>Kwelderontwikkeling en -beheer</i></b>	<b>15</b>
5.1	Redeneerlijn	15
5.2	Te honoreren projecten	15
5.2.1	WF 203820 Kwelderherstelproject Balgzand	15
<b>6</b>	<b><i>Natuurontwikkeling binnendijs</i></b>	<b>17</b>
6.1	Redeneerlijn	17
6.2	Te honoreren projecten	17
6.2.1	WF 203840 Nollenlandschap Den Helder	17
6.2.2	WF 203917 De Nollen, symbiose van natuur, cultuur en ecologie	17
6.2.3	WF 203921 Natuurontwikkeling Utopia	18
<b>7</b>	<b><i>Landschapsherstel</i></b>	<b>21</b>
7.1	Redeneerlijn	21
7.2	Te honoreren projecten	21
7.2.1	WF 203883 Versterking van het unieke Texelse landschap	21
<b>8</b>	<b><i>Cultuurhistorie en archeologie</i></b>	<b>23</b>
8.1	Redeneerlijn	23
8.2	Te honoreren projecten	23
8.2.1	WF 203859 Herbouw historisch maritieme elementen Zoutkamp	23
<b>9</b>	<b><i>Bezoekerscentra, Voorlichting en Educatie</i></b>	<b>25</b>
9.1	Redeneerlijn	25
9.2	Te honoreren projecten	25

<b>10</b>	<b><i>Duurzame ontwikkeling van energievoorziening</i></b>	<b>27</b>
10.1	Redeneerlijn	27
10.2	Te honoreren projecten	27
10.2.1	WF 203817 Duurzaam zorgcentrum De Stilen Terschelling	27
10.2.2	WF 203882 Groen Gas op Schiermonnikoog	28
10.2.3	WF 203903 Duurzaam Terschelling	28
10.2.4	WF 203908 Energieneutraal wonen op Texel	28
10.2.5	WF 203913 Demonstratieproject HRe-ketels Ameland	29
10.2.6	WF 203923 DonQ1 Urban Windmills Texel	29
<b>11</b>	<b><i>Duurzame ontwikkeling van recreatie en toerisme</i></b>	<b>31</b>
11.1	Redeneerlijn	31
11.2	Te honoreren projecten	31
11.2.1	WF 203798 Waddenstrandje Texel	31
<b>12</b>	<b><i>Duurzame ontwikkeling van de visserij</i></b>	<b>33</b>
12.1	Redeneerlijn	33
12.2	Te honoreren projecten	33
12.2.1	WF 203926 Verduurzaming garnalenvisserij	33
<b>13</b>	<b><i>Duurzame ontwikkeling in de landbouw</i></b>	<b>35</b>
13.1	Redeneerlijn	35
13.2	Te honoreren projecten	35
<b>14</b>	<b><i>Duurzame economische ontwikkeling</i></b>	<b>37</b>
14.1	Redeneerlijn	37
14.2	Te honoreren projecten	37
<b>15</b>	<b><i>Onderzoek, kennisontwikkeling en -management</i></b>	<b>39</b>
15.1	Redeneerlijn	39
15.2	Te honoreren projecten	39
15.2.1	WF 203862 Waddenacademie	39
15.2.2	WF 203919 MOSSELWAD	40
15.2.3	WF 203930 Waddensleutels	41
<b>16</b>	<b><i>Financieel voorstel</i></b>	<b>43</b>

# Aanbiedingsbrief aan Minister Cramer, VROM

5 maart 2009

Geachte Minister,

Hierbij doe ik u het advies van de Adviescommissie Waddenfonds toe komen, ten aanzien van de besteding van de middelen uit de tender 2008 van het Waddenfonds.

De Adviescommissie Waddenfonds heeft dit jaar 61 ontvankelijke projecten beoordeeld. Voor 18 van deze projecten adviseren wij u deze te honoreren uit de tweede tender. Het project 2e fase Getijdencentrale Texel neemt een bijzondere positie in. Wij zouden u positief willen adviseren over dit project, maar realiseren ons dat dit project niet binnen de in de regeling gestelde periode tot uitvoering kan komen, aangezien de AMvB Waddenzee, die dit project mogelijk moet maken, nog vastgesteld dient te worden. Hierdoor zou niet binnen een jaar na toekenning van de middelen uit het Waddenfonds tot realisatie kunnen worden overgegaan. Om die reden heeft de Adviescommissie besloten u te adviseren dit project niet in deze tender te honoreren.

De Adviescommissie was verheugd te zien dat bij een deel van de ingediende projecten voor de tweede tender de in de vorige tender geschetste redeneerlijnen van de Adviescommissie bijgedragen hebben tot betere en meer integrale projecten. Het project tussen Wad en Westervoldse Aa is hier een goed voorbeeld van. Wij hebben daarom besloten opnieuw en meer uitgebreid, redeneerlijnen in het advies op te nemen.

Wij zijn met u van mening dat de huidige regeling en het Uitvoeringsplan Waddenfonds nog onvoldoende focus kent om sturing vooraf op goede projecten mogelijk te maken. De meeste indieners besteden veel aandacht en voorbereidingstijd aan het komen tot een aanvraag voor het Waddenfonds. Toch missen deze projecten vaak schaal en samenhang om een wezenlijke bijdrage aan de doelen van het Waddenfonds te kunnen leveren. Wij kunnen ons daarom voorstellen dat u in samenwerking met de regio op korte termijn met een nieuw Uitvoeringsplan wilt komen, waardoor er meer focus en samenhang komt in de aanvragen van private en publieke partijen. Wij hopen dat de redeneerlijnen die wij in dit advies schetsen u daarbij behulpzaam kunnen zijn.

Wij gaan ervan uit dat wij met dit advies aan uw verwachtingen ten aanzien van onze werkzaamheden hebben voldaan.

Hoogachtend,  
namens de Adviescommissie Waddenfonds

*drs. L.M.L.H.A. Hermans*  
voorzitter







# Inleiding

Op 1 april 2004 bracht de Adviesgroep Waddenzeebeleid (commissie Meijer) haar advies uit over de gaswinning en schelpdiervisserij in de Waddenzee in relatie tot de natuur. In dit advies benadrukte de Adviesgroep het belang van investeringen in het waddengebied.

Naar aanleiding van het advies van de commissie Meijer heeft het kabinet besloten € 800 miljoen extra in de Waddenzee en het waddengebied te investeren, verspreid over een investeringsperiode van 20 jaar, door het oprichten van het Waddenfonds. Het fonds vindt zijn wettelijke basis in de Wet op het Waddenfonds. Het Waddenfonds wordt jaarlijks gevuld met aardgasbaten. De minister van VROM besluit jaarlijks tot het openstellen van een tender voor projectaanvragen.

De Adviescommissie Waddenfonds heeft tot taak de minister te adviseren met betrekking tot de ontvankelijk beoordeelde aanvragen om subsidie uit het Waddenfonds. De ontvankelijkheid wordt getoetst door de uitvoeringsorganisatie Waddenfonds. De Adviescommissie beoordeelt de aanvragen kwalitatief op basis van de in de Wet op het Waddenfonds genoemde criteria.

In het Investeringsplan Waddenfonds heeft het kabinet zijn ambities ten aanzien van de wadden geschetst. Het investeringsplan is daarmee een vertaling van de lange termijn doelen uit de Derde Nota Waddenzee (PKB Waddenzee). In het investeringsplan wordt ingezet op een offensief (creëren en ontwikkelen) beleid en beheer in het waddengebied, uitgaande van voorrang voor natuur en landschap met menselijk medegebruik.

Om binnen de 20-jarige looptijd van het fonds accenten te kunnen leggen in de toekenning van middelen aan ingediende voorstellen, wordt door het RCW vijfjaarlijks een uitvoeringsplan opgesteld. In dit uitvoeringsplan zijn de prioritaire thema's ten aanzien van investeringen uit het Waddenfonds aangegeven.

De Adviescommissie hanteert het streefbeeld en de prioritaire thema's uit het investeringsplan en het uitvoeringsplan als kader, waarbinnen zij haar kwalitatieve oordeel geeft. Om beter inzichtelijk te maken hoe de Adviescommissie tot haar oordeel gekomen is, wordt in dit advies per thema een redeneerlijn geschetst, die als aanvulling op de beschrijving van prioritaire thema's uit het uitvoeringsplan kan worden beschouwd.

De Adviescommissie Waddenfonds is samengesteld uit een zestal experts en een voorzitter, die de ontvankelijke verklaarde aanvragen beoordelen op kwaliteit.





# 3.

## Aanleiding en opdracht Adviescommissie

### 3.1 Samenstelling en opdracht van de commissie

De Adviescommissie wordt voorgezeten door de heer drs. L.M.L.H.A. Hermans en bestaat daarnaast uit zes deskundige leden met hun eigen expertisegebied:

- de heer drs. J. Abrahamse - lid, expertise landschapsontwikkeling en cultuurhistorie van het waddengebied;
- de heer mr. F.W.R. Evers - lid, expertise sociaal-economische ontwikkeling, met kennis en ervaring in de MKBA-methodiek;
- de heer J.H.J. Pâques - lid, expertise economische aspecten van het waddengebied;
- de heer prof. dr. ir. P. Vellinga - lid, expertise geomorfologie en milieu- en klimaataspecten van de wadden;
- de heer drs. G.H.B. Verberg - lid, expertise energie in brede zin;
- de heer prof. dr. W.J. Wolff - lid, expertise ecologie van de wadden.

De Adviescommissie wordt ondersteund door een projectsecretaris.

De opdracht aan de Adviescommissie Waddenfonds is als volgt geformuleerd:

‘De Adviescommissie brengt advies uit aan de minister van VROM over te honoreren projectaanvragen door de door de uitvoeringsorganisatie ontvankelijk verklaarde subsidieaanvragen te toetsen op de criteria uit de Wet op het Waddenfonds. Indien de aanvragen die op basis van deze wettelijke criteria van de Adviescommissie een hoge prioriteit krijgen gezamenlijk het subsidieplafond voor de betreffende periode overtreffen, dan rangschikt de Adviescommissie de aanvragen zodanig dat een project hoger gerangschikt wordt naarmate het meer urgent is, zoals beschreven in de criteria voor urgentie in het uitvoeringsplan.’

### 3.2 Criteria

Het fonds heeft ten doel de subsidiëring van activiteiten, anders dan reguliere investeringen of beheers- of onderhoudswerken, die gericht zijn op of bijdragen aan:

- a. het vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het waddengebied;
- b. het verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee;
- c. een duurzame economische ontwikkeling in het waddengebied dan wel gericht zijn op een substantiële transitie naar een duurzame energiehuishouding in het waddengebied en de direct aangrenzende gebieden;
- d. het ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding ten aanzien van het waddengebied.

Bij haar advisering over de ontvankelijk beoordeelde subsidieaanvragen houdt de Adviescommissie in elk geval rekening met de mate waarin:

- a. het project past binnen het in het investeringsplan beschreven ontwikkelingsperspectief;
- b. het project bijdraagt aan de prioritaire thema's, aangegeven in het uitvoeringsplan;
- c. het project bijdraagt aan de verwezenlijking van meer dan een van de doelen, genoemd in artikel 3.1.2 (cf. artikel 2, tweede lid van de Wet op het Waddenfonds);
- d. binnen de regio draagvlak bestaat voor de beoogde activiteiten;
- e. wordt voorzien in cofinanciering;
- f. de maatschappelijke baten de maatschappelijke lasten overstijgen;
- g. het project als innovatief kan worden gekwalificeerd;
- h. het project haalbaar en uitvoerbaar is;
- i. het project als doelmatig kan worden gekwalificeerd.

De Adviescommissie heeft de genoemde criteria uit de wet onderverdeeld in 2 overkoepelende thema's, die u ook in de toelichting op de projecten kunt terugvinden:

- doeltreffendheid;
- kansrijkheid;

Ten aanzien van de *doeltreffendheid* is gekeken naar de bijdrage van het project aan de doelen uit het Waddenfonds, de bijdrage aan het investeringsplan en de in het uitvoeringsplan genoemde prioritaire thema's. Daarnaast is gekeken of binnen de projecten actief gezocht is naar het verbinden van economische en ecologische doelen.

In het kader van de *kansrijkheid* is steeds gekeken naar de toekomstwaarde van het voorstel, de maatschappelijke kosten en baten, de mate van innovatie, haalbaarheid, uitvoerbaarheid en cofinanciering, de doelmatigheid en het draagvlak in de regio.

In deze tender hebben de projecten die van de Adviescommissie een hoge prioriteit kregen op basis van doeltreffendheid en kansrijkheid het totale beschikbare bedrag voor deze tender niet overtroffen. Om die reden heeft er geen ranking van de projecten plaatsgevonden op basis van *urgentie*.







## Zoet-zoutovergangen en vismigratie

### 4.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie vindt het belangrijk dat projecten op het gebied van zoet-zoutgradiënten zowel bijdragen aan een verbeterde visintrek, als aan de verspreidingsmogelijkheden van de vissen in het binnenland en het herstel van verdwenen flora en fauna van brakke wateren. Projecten, waarin deze drie gewenste eigenschappen verenigd worden, hebben de voorkeur.

Het combineren van zoet-zoutovergangen met recreatief medegebruik wordt als positief ervaren, mits dit medegebruik niet ten koste gaat van de natuurwaarden.

Zoet-zoutovergangen hebben vaak raakvlakken met waterbeheer, verbetering van de waterkwaliteit en kustverdediging. In die gevallen gaat de Adviescommissie er vanuit dat de waterbeheerders financieel substantieel bijdragen aan het tot stand komen van de overgangen.

### 4.2 Te honoreren projecten

#### 4.2.1 WF 203916 Tussen Wad en Westerwoldse Aa

Het project is ingediend door Waterschap Hunze en Aa en betreft het herstellen en ontsluiten van de leefgebieden van diadrome vissen als aanvulling op lopende activiteiten in het stroomgebied van de Westerwoldse Aa. De maatregelen voor verbeterde vismigratie worden gecombineerd met landschapsherstel en recreatie en toerisme.

#### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie vindt dit een goed voorbeeld van een vismigratieproject. In het voorstel worden niet alleen de mogelijkheden voor vismigratie versterkt, maar ook de verspreidingsmogelijkheden van de vissen naar het achterland door middel van paaimogelijkheden en natuurvriendelijke oevers. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid voor herstel van verloren gegane leefgemeenschappen. Naast de ecologische kant is een combinatie gezocht met versterking van cultuurhistorische elementen in het landschap en het bieden van meer recreatiemogelijkheden.

#### *Kansrijkheid*

De Adviescommissie vindt het project kansrijk, doordat het een breed project is, waarin ecologische en economische doelen aan elkaar gekoppeld zijn voor een duurzame ontwikkeling. Het projectplan is goed onderbouwd, waardoor er vertrouwen is in de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van het plan. De cofinanciering van zowel de provincie, de gemeente, het waterschap en Rijkswaterstaat duidt op een breed draagvlak voor het project.







# Kwelderontwikkeling en -beheer

## 5.1 Redeneerlijn

De ingediende kwelderprojecten richten zich enerzijds op vorming van nieuwe kwelders of schorren en anderzijds op het beheer van bestaande kwelders. Voor wat betreft de vorming van nieuwe kwelders heeft de Adviescommissie een voorkeur voor grootschalige kwelderontwikkelingsprojecten op kansrijke locaties, passend in een lange termijn strategie. Kleinere kwelders met een zeer belangrijke functie als hoogwatervluchtplaats en broedplaats voor wadvogels worden ook gewaardeerd. Ook een pilotproject, waarbij ervaring wordt opgedaan met verschillende vormen van kwelderontwikkeling is welkom, mits haalbaar en uitvoerbaar.

Bij alle kwelderontwikkelingsprojecten is monitoring van groot belang, met name om het effect van kwelderontwikkeling op de sedimentbalans van het waddengebied te kunnen bepalen.

De Adviescommissie vindt in de eerste jaren van het bestaan van het Waddenfonds onderzoek naar beheerstrategieën van bestaande en nieuwe kwelders waardevol, mits gekoppeld aan een concreet project. De aankoop van kwelders vindt de Adviescommissie niet noodzakelijk voor een goed beheer.

## 5.2 Te honoreren projecten

### 5.2.1 WF 203820 Kwelderherstelproject Balgzand

Aanvrager Stichting Landschap Noord-Holland heeft met dit project als doel om 6,5 hectare kwelders in de Balgzand te herstellen door het aanleggen van rijshoutdammen en het opspuiten van klei. Vorig jaar is dit project ook ingediend, maar toen is hierover negatief geadviseerd door de Adviescommissie vanwege twijfels over de hoge prijs per hectare voor kwelderontwikkeling op deze locatie.

#### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie is verheugd dat de opmerkingen van de Adviescommissie uit de vorige tender ter harte zijn genomen. Het project heeft twee doelstellingen. Enerzijds het fixeren van de kwelders en daarmee behoud ervan. Anderzijds de doelstelling om hoogwatervluchtplaatsen te realiseren voor wadvogels bij Balgzand. De Adviescommissie vindt dat met dit project een voldoende bijdrage wordt geleverd aan doelstelling uit het Waddenfonds voor kwelderontwikkeling. Daarnaast erkent de Adviescommissie het belang van Balgzand voor de wadvogels.

#### *Kansrijkheid*

De Adviescommissie is van mening dat de doelmatigheid in dit project een punt van discussie blijft, aangezien de prijs per hectare voor kwelderherstel erg hoog ligt en de kans op succes nog onzeker is gezien de mate van afslag. De Adviescommissie vindt dat er alles aan gedaan moet worden om de afslag van nieuwe kwelders te beperken en dat monitoring moet plaatsvinden op het verloop van afslag. Hierdoor kan het kwelderherstelproject Balgzand dienen als pilotproject voor kwelderontwikkeling op plaatsen met een verhoogde kans op afslag.

Daarnaast onderschrijft de Adviescommissie de grote symboolwaarde van Balgzand met betrekking tot de geschiedenis van inpoldering en het belang van Balgzand als unieke locatie voor de wadvogels als hoogwatervluchtplaats.

De belangrijke symboolwaarde van Balgzand, Balgzand als unieke hoogwatervluchtplaats voor de wadvogelpopulatie en de inzet op monitoring van de afslag van kwelder in het project zodat het een pilotproject wordt, rechtvaardigen volgens de Adviescommissie de relatief hoge prijs per hectare voor kwelderherstel in dit project.





# Natuurontwikkeling binnendijks

## 6.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie heeft gezocht naar projectvoorstellen waarbij de uitgangspositie van water en bodem ten aanzien van de beoogde natuurdoeltypen gunstig is. Ook heeft de Adviescommissie een voorkeur voor projecten die qua investeringslasten 'overzichtelijk' zijn en waarvoor geen grondaankopen noodzakelijk zijn. Op deze manier wil de Adviescommissie zoveel mogelijk 'value for money' realiseren. Het in te richten natuurgebied moet van voldoende omvang zijn om daadwerkelijk bij te kunnen dragen aan herstel van natuur en landschap. Natuurontwikkeling binnendijks mag geen tuinieren worden. Het is van belang bij binnendijkse ontwikkeling aan te sluiten bij bestaande kwelpatronen en de lagenbenadering (abiotische en biotische kenmerken en het menselijk gebruik). Open verbindingen van binnen en buitendijks en projecten die grenzen aan de Waddenzee hebben de voorkeur. Het combineren van de ontwikkeling van natuurwaarden met recreatief medegebruik wordt als positief ervaren, mits dit medegebruik niet ten koste gaat van de natuurwaarden. Ook hier geldt dat de projecten die worden voorgedragen voor financiering, bij voorkeur passen in een groter ruimtelijk plan.

## 6.2 Te honoreren projecten

### 6.2.1 WF 203840 Nollenlandschap Den Helder

Dit voorstel van het Noord-Hollands Landschap betreft de inrichting van een cultuurhistorisch duinlandschap aan de rand van Den Helder, grenzend aan het gebied De Nollen, waar kunstenaar Rudi van de Wint zijn kunstproject heeft. Het idee is om de twee gebieden in samenhang te ontwikkelen, waarbij in dit gebied de natuur als kunstwerk centraal staat. Er wordt geprobeerd een zo'n optimale beleving mogelijk te maken van kleur en seizoenen. Het totale gebied beslaat 18 hectare en ligt aan de stadsrand van Den Helder.

#### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie is van mening dat dit project een bijdrage kan leveren aan natuur en landschap en een duurzame economische ontwikkeling. Het gaat daarbij om het op termijn creëren van cultuurhistorische waarden, gecombineerd met nieuwe belevingsmogelijkheden voor recreanten. De ecologische waarde van het project is niet doorslaggevend geweest in het oordeel van de Adviescommissie.

#### *Kansrijkheid*

De Adviescommissie vindt de koppeling van dit project met het projectvoorstel De Nollen, waarin een nieuw museum wordt voorgesteld, sterk. Door de koppeling kan een zeer interessante nieuwe attractie in het gebied ontstaan.

### 6.2.2 WF 203917 De Nollen, symbiose van natuur, cultuur en ecologie

Het project van Stichting de Nollen sluit aan bij het project Nollenlandschap Den Helder van het Noord-Hollands Landschap. De stichting de Nollen wil een museum rondom kunstenaar Rudi van de Wint bouwen. De stichting is hier een aantal jaren mee bezig en doet nu een aanvraag voor de bouw van twee tentoonstellingsruimten, twee gastenverblijven, een beheerderwoning en de inrichting van het overgangsgebied van de Stichting naar het gebied van Noord-Hollands Landschap.

Rudi van de Wint heeft hier bij leven een inrichtingsplan voor gemaakt. Ook de geplande gebouwen zijn van zijn hand.

#### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie heeft zich afgevraagd of en hoe dit voorstel onder de doelen van het Waddenfonds past, maar vindt dat zowel een bijdrage wordt geleverd aan behoud van natuur en landschap, als aan het creëren van een duurzame economische ontwikkeling in het wadengebied. Rudi van de Wint is een kunstenaar van formaat, die van de samenhang tussen kunst en natuur zijn levenswerk heeft gemaakt. De Adviescommissie vindt een museum voor deze kunstenaar in het wadengebied op zijn plek. Daarnaast is in het plan aandacht voor het herstellen van het oorspronkelijke duinlandschap.

#### *Kansrijkheid*

De Adviescommissie is onder de indruk van de onderbouwing bij het projectvoorstel en de samenhang met het project Nollenlandschap. Wel vindt de Adviescommissie dat op basis van de huidige begroting op dit moment lastig de doelmatigheid van het project bepaald kan worden.



### 6.2.3 WF 203921 Natuurontwikkeling Utopia

Vereniging Natuurmonumenten wil overgaan tot de aanleg en inrichting van een natuurgebied van 28 hectare langs de waddendijk op Texel. Het gebied wordt mede ingericht als hoogwatervluchtplaats en als broed- en foerageergebied voor wadvogels.

#### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie is van mening dat de uitgangspositie voor de beoogde natuurdoeltypen op deze plek zeer gunstig is. Er is volop zoute kwel aanwezig, waardoor dit gebied voor de landbouw veel minder geschikt is. Broedplaatsen zijn buitendijks moeilijk te vinden en daarom is deze binnendijkse variant een prima alternatief.

#### *Kansrijkheid*

De Adviescommissie acht het voorstel kansrijk omdat de natuurlijke omstandigheden goed aansluiten bij het gewenste natuurtype. Een oppervlakte van 28 hectare is voldoende om tot bijzondere natuur- en landschapswaarden te komen, ook omdat langs de dijk meerdere van dit soort kleine vogelparadijsjes aanwezig zijn. Recreatief medegebruik is vanaf de dijk goed mogelijk, zonder dat verstoring van natuurwaarden plaats vindt.









# Landschapsherstel

## 7.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie vindt projecten die een bijdrage leveren aan behoud en de beleving van de karakteristieke landschappelijke elementen in het waddengebied van belang. Deze projecten moeten passen binnen de natuurdoelstellingen voor het gebied. Projecten, waarbij de bevolking actief betrokken wordt en waar recreatief medegebruik gestimuleerd wordt, hebben de voorkeur. De Adviescommissie vindt het van belang dat projecten binnen dit thema niet tot de reguliere onderhoudstaken van gemeenten of natuurorganisaties behoren (of zouden moeten behoren) en niet uit reguliere middelen kunnen worden betaald, omdat het Waddenfonds bedoeld is voor extra investeringen in het waddengebied.

## 7.2 Te honoreren projecten

### 7.2.1 WF 203883 Versterking van het unieke Texelse landschap

Het voorstel van De Liew, een vereniging voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer, betreft het herstel van tuunwallen en schapenboeten op Texel. Het gaat daarbij om de restauratie van 30 kilometer aan tuunwallen en 10 schapenboeten.

#### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie is van mening dat de tuunwallen en schapenboeten belangrijke cultuurhistorische elementen zijn van het Texelse landschap. Met name de tuunwallen gaan steeds verder achteruit en het streven om ze voor de toekomst te behouden verdient ondersteuning.

#### *Kansrijkheid*

De Adviescommissie vindt dat het herstel van de tuunwallen en schapenboeten enerzijds als een vorm van achterstallig onderhoud gezien kan worden. Echter er lijkt geen geld uit andere fondsen beschikbaar voor het herstel van deze elementen. De Adviescommissie vindt daarom een bijdrage vanuit het Waddenfonds gerechtvaardigd.







# Cultuurhistorie en archeologie

## 8.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie vindt naast het behoud en herstel van cultuurhistorische waarden ook het recreatieve medegebruik van cultuurhistorische elementen van belang. Vaak zijn de cultuurhistorische elementen essentieel voor het lezen en beleven van het landschap.

De Adviescommissie geeft de voorkeur aan projecten met samenhang tussen wetenschap, musea en educatieprojecten als het gaat om de cultuurhistorische en archeologische waarden in het waddengebied.

## 8.2 Te honoreren projecten

### 8.2.1 WF 203859 Herbouw historisch maritieme elementen Zoutkamp

Het voorstel is ingediend door Stichting Historische Visserij Zoutkamp en betreft de herbouw van drie cultuurhistorische objecten in Zoutkamp: een vissershuisje, het reddingshuisje van Engelsmanplaat (wordt herbouwd op locatie in Zoutkamp) en de bouw van een replica van een kalkoven. De herbouw wordt uitgevoerd door 12 langdurig werkzoekenden als onderdeel van een leerwerkplan. Het visserhuisje en het reddingshuisje krijgen een overnachtingfuncties (hotelkamer, vakantiehuisje).

#### *Doeltreffendheid*

Het type vissershuis is specifiek voor Zoutkamp. Ook de kalkoven heeft vroeger in Zoutkamp gestaan. De Adviescommissie vindt dit project dan ook van belang voor het behoud en herstel van de cultuurhistorische waarden van het waddengebied. Daarnaast vergroot het project de aantrekkelijkheid van Zoutkamp voor toeristen door extra bezienswaardigheden en overnachtingsmogelijkheden te bieden. Het voorstel sluit daarmee aan op andere initiatieven van de gemeente en de provincie om in de regio Zoutkamp het cultuurtoerisme te verstevigen.

#### *Kansrijkheid*

De Adviescommissie vindt het sympathiek dat voor de werkzaamheden langdurig werklozen worden ingezet. De Stichting Historische Visserij Zoutkamp is een actieve vereniging en de Adviescommissie vertrouwt er dan ook op dat hun voorstel op draagvlak in Zoutkamp kan rekenen.





# Bezoekerscentra, Voorlichting en Educatie

## 9.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie is een groot voorstander van goede voorlichting over het (inter)nationale waddengebied. In dat kader denkt zij in de richting van maximaal één voorlichtingscentrum per waddeneiland en één voorlichtingscentrum per vastelandsregio, waaronder één centrum met internationale allure. De voorlichtingscentra zouden zich kunnen scharen onder één aansprekende huisstijl, waardoor de 'buitenwereld' geholpen wordt te beseffen dat het waddengebied één uitgestrekt, natuurgebied van wereldformaat is, waarbinnen regionale verschillen bestaan.

De centra dienen naast algemene voorlichting over het waddengebied zich toe te leggen op de specifieke thema's van het eiland c.q. regio. Hierbij komen de thema's natuur, landschap, archeologie, cultuurhistorie, ecologie, ruimtelijke ordening, plattelandontwikkeling, landbouw, kunst in de openbare ruimte, duurzame energie en duurzaam toerisme aan de orde.

Een centrale organisatie kan de verschillende bezoekerscentra helpen hun aanbod op elkaar af te stemmen en up to date te houden. Ook productontwikkeling kan in samenwerking worden opgepakt. De Adviescommissie wil versnippering van initiatieven en producten voorkomen. Nieuwe communicatietechnieken, met name gericht op jongeren, kunnen een bijdrage leveren aan meer kennis over en affiniteit met het waddengebied.

Wel moet er ruimte blijven voor een lokale invulling van de bezoekerscentra, waarbij het bezoekerscentrum gecombineerd wordt met andere voorzieningen. Op de eilanden kan een dergelijk koppeling van functies rondom een bezoekerscentrum bijdragen aan de sociale cohesie, het draagvlak voor het natuurbeleid en een duurzame economische ontwikkeling vanuit recreatie en toerisme.

De Adviescommissie streeft naar afstemming en samenhang tussen de verschillende bezoekerscentra, infocentra en musea in het gebied, zodat voor de verschillende doelgroepen bezoekers op verschillende plekken in het waddengebied een interessant aanbod ontstaat. De Adviescommissie hoopt dat het onderzoek dat door de samenwerkende waddegemeenten wordt gedaan, hieraan een bijdrage zal leveren. De Adviescommissie wil ter zijner tijd graag beschikken over de uitkomsten van dit onderzoek opdat zij de minister kan adviseren over de projectaanvragen op en rond dit thema.

## 9.2 Te honoreren projecten

Er zijn deze tender geen projecten ontvangen die de Adviescommissie dermate urgent vindt dat zij vooruitlopend op het onderzoek van de samenwerkende waddegemeenten naar een samenhangende visie voor de bezoekerscentra gehonoreerd zouden moeten worden.



# Duurzame ontwikkeling van energievoorziening

## 10.1 Redeneerlijn

Het inzetten op een duurzame energiehuishouding en op die wijze in 2020 zelfvoorzienend zijn in de energie- en drinkwaterbehoefte van de waddeneilanden wordt door de Adviescommissie toegejuicht. De getoonde ambitie en samenwerking tussen de eilanden is goed, maar het bijdragen aan het Ambitiemanifest voor de waddeneilanden, is onvoldoende reden voor een bijdrage uit het Waddenfonds. Het is noodzakelijk de uitgesproken ambitie te vertalen in een concreet plan van aanpak. Hierbij is ook van belang na te gaan of en op welke wijze de waddeneilandgemeenschap bereid is de prijs te betalen en het risico te nemen dat behoort bij het enigszins vooruitlopen op de gebruikelijke vorm van energie voorziening.

Het Waddenfonds is bedoeld voor concrete projecten. Het opstellen van een dergelijk masterplan kan daarom niet uit het Waddenfonds worden bekostigd. De Adviescommissie hoopt dat een masterplan zal leiden tot meer grootschalige initiatieven en aanvragen dan wel tot meer bundelingen van projectvoorstellen, die daadwerkelijk zullen leiden tot een transitie naar een duurzame energiehuishouding. Bij het opstellen van het plan van aanpak zouden de duurzame energieteams op de eilanden betrokken moeten worden, aangezien zij voortvarend aan de slag zijn met duurzame energie. In de aanloop naar een dergelijk masterplan is het van belang ervaring op te doen door middel van pilotprojecten.

De Adviescommissie ziet ook graag plannen met innovatieve technologieën. Deze projecten moeten haalbaar en uitvoerbaar zijn, ook vanuit regelgeving en vereiste vergunningen. Aansluiting in de plannen bij bestaande subsidieregelingen rond duurzame energie is gewenst. Dit vergroot de kans op uitvoerbaarheid. Kleinschalige en minder innovatieve energieprojecten, zoals het toepassen van LED-verlichting, worden door de Adviescommissie als onvoldoende vernieuwend gezien in het streven naar een transitie naar een duurzame energiehuishouding.

Door de getoonde ambitie, het toepassen van nieuwe duurzame technologieën en het specifieke eilandkarakter kunnen de waddeneilanden aandacht op wereldschaal krijgen voor hun energiehuishouding. De Adviescommissie verwacht dat dit ook economisch gunstige gevolgen zal hebben.

## 10.2 Te honoreren projecten

### 10.2.1 WF 203817 Duurzaam zorgcentrum De Stilen Terschelling

De aanvraag van Stichting Zorggroep Noorderbreedte behelst een extra investering in het nieuw te bouwen zorgcentrum De Stilen op Terschelling om de CO<sub>2</sub> uitstoot te beperken en zo energieneutraal mogelijk te bouwen. Het doel van de extra investeringen is om de energieprestatiecoëfficiënt (EPC) terug te brengen onder de norm van 1,0 voor dit type gebouwen naar 0,78. Om dit te bereiken moeten hogere isolatiewaarden gerealiseerd worden, wordt gebruik gemaakt van driedubbel glas, CO<sub>2</sub>-gestuurde ventilatie, zonnecollectoren en LED-verlichting.

#### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie Waddenfonds is van mening dat dit project een bijdrage levert aan doelstelling C van het Waddenfonds, een transitie naar een duurzame energiehuishouding in het waddengebied. Met een dergelijk grootschalig nieuwbouwproject op een eiland kan een flinke slag geslagen worden in het terugdringen van de CO<sub>2</sub>-uistoot. De Adviescommissie vindt dat er additionele investeringen mogelijk waren geweest om tot een nog lagere EPC norm te komen. De Adviescommissie ziet dit project als een aansprekend voorbeeldproject, maar daagt toekomstige indieners uit nog meer ambitie in hun plannen te leggen.

#### *Kansrijkheid*

Hoewel de gebruikte technieken en materialen niet nieuw zijn, is het voorstel innovatief te noemen, omdat het een redelijk grootschalig nieuwbouwproject in de zorgsector betreft. De Adviescommissie vindt het bijzonder dat een zorgpartij bereid is mee te investeren in het terugbrengen van de energieprestatiecoëfficiënt tot



onder de wettelijke norm en daarmee een bijdrage wil leveren aan de energieambities van de waddeneilanden. Hoewel de energiebesparende maatregelen in dit project wellicht niet direct zichtbaar zijn aan de buitenkant van het gebouw, kan dit project toch een belangrijke symbolische waarde hebben voor andere nieuwbouwprojecten op de eilanden.

#### 10.2.2 WF 203882 Groen Gas op Schiermonnikoog

De zes veehouders op Schiermonnikoog willen samen een biogasinstallatie bouwen, waardoor de op het eiland geproduceerde mest- en reststoffen vergist kunnen worden. Naast de mest worden ook het snoeiafval van Natuurmonumenten, het biologische afval van de restaurants op Schiermonnikoog en glycerine gebruikt voor de biogasinstallatie. Het geproduceerde biogas wordt omgezet naar aardgaskwaliteit en geïnjecteerd in het aardgasnetwerk, waardoor het overgrote deel van het gasverbruik op het eiland door groen gas kan worden vervangen.

##### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie is van mening dat met een biogasinstallatie een belangrijke bijdrage geleverd kan worden aan de transitie naar een duurzame energiehuishouding en de ontwikkeling van nieuwe vormen van energie. Zij heeft zich wel afgevraagd of Schiermonnikoog hiervoor de meest voor de hand liggende plek is. Uit de opgevraagde massabalans blijkt dat de opbrengst van de installatie voor het grootste deel afhankelijk is van de aangevoerde glycerine vanaf de wal. Navraag leert dat voor deze aanvoer van glycerine geen extra bootbewegingen nodig zijn. Positief is het feit dat door de biogasinstallatie veel minder afvoer van afval van het eiland nodig is.

##### *Kansrijkheid*

Het feit dat alle boeren op Schiermonnikoog mee willen werken aan het bouwen van een biogasinstallatie spreekt tot de verbeelding. Dit voorstel kan een voorbeeldfunctie hebben voor andere boeren in de waddenregio, ook omdat beoogd wordt om zeer zorgvuldig om te gaan met de inpassing van de installatie in de Natura 2000-wetgeving en samenwerking is gezocht met verschillende partijen om de installatie van brandstof te voorzien.

Anderzijds heeft de Adviescommissie zich afgevraagd hoeveel toekomstwaarde een biogasinstallatie op Schiermonnikoog heeft. De landbouw op het eiland zal niet verder groeien. Het aandeel materiaal dat van de wal moet komen zal doordoor in de komende jaren eerder groeien dan krimpen. De Adviescommissie heeft daarmee ook twijfels over de economische levensvatbaarheid van dit

project. Het feit dat de indieners zelf fors investeren en de gezochte samenwerking met derden zorgt voor een positief oordeel. Bij de toekenning van middelen uit het Waddenfonds adviseert de Adviescommissie de beperking mee te geven dat dit project niet mag leiden tot extra vaarbewegingen van en naar het eiland.

#### 10.2.3 WF 203903 Duurzaam Terschelling

De gemeente Terschelling doet een aanvraag voor twee deelprojecten op het gebied van duurzame energie; LED-verlichting in het natuurcentrum Terschelling en een haalbaarheidsonderzoek naar de toepassingsmogelijkheden van geothermische energie op Terschelling.

##### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie vindt het onderdeel LED-verlichting als zodanig niet interessant voor een bijdrage uit het Waddenfonds, maar het haalbaarheidsonderzoek naar geothermische energie daarentegen wel. Uit het onderzoek moet blijken of geothermische energie een bijdrage kan leveren aan het streven van de eilanden zelfvoorzienend te zijn in hun energie- en drinkwatervoorziening.

##### *Kansrijkheid*

De opzet van het haalbaarheidsonderzoek naar geothermische energie laat nog te wensen over. Zo lijkt er weinig aandacht in het onderzoek voor de economische haalbaarheid van geothermische energie. Ook mist de Adviescommissie kennis en know how in het projectteam over deze specifieke wijze van energiewinning. De Adviescommissie verwacht dat het gebruik van geothermische energie op deze plek niet gemakkelijk zal zijn: het warme water zit relatief diep en de kans is aanwezig dat het water zouthoudend is. Toch wil de Adviescommissie deze vorm van energie een kans geven, door te adviseren deze eerste onderzoeksfase te honoreren. Het onderzoek moet meer duidelijkheid brengen over de technische en economische haalbaarheid. De Adviescommissie merkt daarbij op dat financiering van deze eerste fase daarmee los staat van een eventueel vervolg.

#### 10.2.4 WF 203908 Energieneutraal wonen op Texel

Zeven particuliere huizenbezitters willen in samenwerking met een woningbouwcorporatie 24 duurzame energieneutrale nieuwbouwwoningen bouwen in Den Hoorn op Texel, optimaal ingepast in de omgeving. Het project heeft als doel het totale energieverbruik van de huizen tot nul te reduceren. Naast energiebesparende maatre-

gelen wordt in de huizen gebruik gemaakt van warmte-opwekking door een bodemwarmtewisselaar, zonnecollectoren, PV en windenergie.

#### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie is van mening dat dit pilotproject veel leerzame informatie op kan leveren voor vervolprojecten met duurzaam bouwen op de eilanden. De Adviescommissie waardeert de getoonde ambitie en betrokkenheid van de particuliere investeerders. Gezien de lange terugverdientijd nemen ook zij een risico.

#### *Kansrijkheid*

De samenwerking tussen particulieren, de woningbouwvereniging en de gemeente wordt als zeer positief gezien. Doordat de proef een hele woonwijk en zowel huur- als koopwoningen omvat, kan meer ervaring worden opgedaan. De Adviescommissie benadrukt wel dat het hier om een pilotproject gaat dat moet leiden tot een masterplan voor de samenwerkende waddeneilanden. Dat betekent dat het Waddenfonds niet beschikbaar is voor alle te bouwen energieneutrale woningen op de eilanden.

#### *10.2.5 WF 203913 Demonstratieproject HRe-ketels Ameland*

Eneco Installatie B.V. wil 100 HRe-ketels plaatsen en monitoren op Ameland. Het betreft een veldproef en voorbeeldproject voor de verdere ontwikkeling van dit type ketels.

#### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie is van mening dat dit type ketels een goede bijdrage kunnen leveren aan de transitie naar een duurzame energiehuishouding. Het is daarom goed een veldproef te doen zodat dit product zich verder kan ontwikkelen. De veldproef had ook elders in Nederland gehouden kunnen worden, maar het past goed bij het duurzame karakter van de waddeneilanden en hun streven te fungeren als proeftuin voor nieuwe vormen van duurzame energie.

#### *Kansrijkheid*

De Adviescommissie is van mening dat de veldtest op Ameland kansrijk is; er worden zowel huur- als koopwoningen bij de proef betrokken. Het risico van de investering is gering en Eneco betaalt mee aan de proef.

#### *10.2.6 WF 203923 DonQ1 Urban Windmills Texel*

De gemeente Texel wil een proef doen met kleine windmolens in de bebouwde omgeving (Urban Windmills). Onderzoek moet uitwijzen of deze windmolens op grote schaal op Texel kunnen worden toegepast, om huizen CO<sub>2</sub>-neutraal te maken.

#### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie vindt dit een aansprekend pilotproject, om te zoeken naar nieuwe vormen van duurzame energie. Zij vraagt zich wel af hoe wenselijk het is om na afloop van de pilot overal op Texel kleine windmolens te plaatsen. Echter om de ambitieuze doelstellingen uit het Ambitiemanifest waar te kunnen maken, moet geëxperimenteerd worden met verschillende manieren van energiebesparing en -opwekking.

#### *Kansrijkheid*

Het projectvoorstel zit goed in elkaar en er wordt samen gewerkt met een relevante kennispartner (TU Delft). De proef moet uitwijzen dat er draagvlak is op Texel voor het op grote schaal toepassen van deze vorm van windenergie. In de proef zal ook aandacht moeten zijn voor de wijze waarop de energie aan het net wordt toegevoegd.





# Duurzame ontwikkeling van recreatie en toerisme

## 11.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie heeft een voorkeur voor projecten die voorwaardenscheppend zijn voor meer (kwalitatieve) recreatie en toerisme in het gebied, zoals de aanleg van goed in te passen vaar-, fiets- en wandelroutes. Het gaat om wervende projecten die nieuwe of extra bezoekers waarschijnlijk maken, die komen voor de natuur en schoonheid van het waddegebied of aansprekende projecten op het gebied van duurzaamheid. De opgegeven verwachting van het aantal (extra) bezoekers moet reëel en haalbaar zijn.

Initiatieven van individuele ondernemers voor aanpassing van hun bedrijf zijn mogelijk, op voorwaarde dat zij voldoende impact hebben en voldoende bijdrage leveren aan de doelen van het Waddenfonds. Daarbij is voldoende omvang of een voorbeeldfunctie van belang. Verbouwingen of investeringen die tot de normale bedrijfsvoering horen hebben geen prioriteit. Gezamenlijke initiatieven van ondernemers voor een meer duurzame of natuurgerichte bedrijfsvoering hebben de voorkeur.

## 11.2 Te honoreren projecten

### 11.2.1 WF 203798 Waddenstrandje Texel

De aanvraag van de gemeente Texel omvat het vervangen van een buitendijkse steenstort door een zandstrandje aan de noordzijde van het havengebied van Oudeschild. Het doel is om het strandje een ecologisch karakter te geven en vrij toegankelijk te maken voor inwoners van Texel en vaarrecreanten vanuit de haven van Oudeschild.

### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie is van mening dat dit project vooral een toegevoegde waarde heeft voor toerisme en recreatie in het waddegebied. De aanleg van een zandstrandje is een enorme verbetering van de faciliteiten voor watersporters en daarmee draagt het project voldoende bij aan de doelstelling van het Waddenfonds ten aanzien van een duurzame economische ontwikkeling in het waddegebied. De bijdrage aan het vergroten en versterken van natuur- en landschapwaarden is volgens de Adviescommissie echter minimaal. De ecologische meerwaarde is te verwaarlozen omdat het strandje te dicht bij de jachthaven ligt en waarschijnlijk intensief wordt gebruikt door recreanten. Ook stelt de Adviescommissie vraagtekens bij de landschappelijk meerwaarde. De keuze tussen een steenstort of een zandstrandje is subjectief en daarnaast is juist steenstort karakteristiek voor de oostelijke kant van Texel. De Adviescommissie vindt dat het project voldoende bijdraagt aan de economische doelstellingen van het Waddenfonds, maar onvoldoende voor de doelstellingen ten aanzien van natuur en landschap. De Adviescommissie adviseert de minister om maximaal 40% subsidie te verstrekken, omdat het project alleen aantoonbaar bijdraagt aan doelstelling C (duurzame economische ontwikkeling).

### *Kansrijkheid*

Het project is volgens de Adviescommissie voldoende kansrijk. Tevens is het project duurzaam aangezien er voldoende gebruik wordt gemaakt van duurzame oplossingen zoals het opwarmen van water met zonnecollectoren. Volgens de Adviescommissie heeft het project in voldoende mate toekomstwaarde en is het doelmatig en doeltreffend.



## Duurzame ontwikkeling van de visserij

### 12.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie vindt het van groot belang dat er initiatieven komen voor een meer duurzame visserij. Op dit moment leiden vele vormen van visserij nog tot overbevissing, tot ongewenste bijvangsten en/of tot verstoring van de bodem. Verduurzaming van de visserij dient aan al deze aspecten aandacht te besteden. De schelpdiervisserij is het meest schadelijk voor de Waddenzee. Gelukkig zijn er al vele initiatieven gaande om deze sector duurzamer te maken, onder andere vanuit de garnalenvisserij. Daarnaast vindt de Adviescommissie onderlinge samenwerking van vissers, kennisinstituten en natuurorganisaties van belang. Onderzoek naar vestiging van mosselzaad kan zowel voor de natuurwaarden als voor de visserij van groot belang zijn.

De Adviescommissie ziet in aquacultuur op het land alleen niet de oplossing voor een duurzame visserij. Aquacultuur is niet specifiek gebonden aan het waddengebied. Een bijdrage uit het Waddenfonds ligt daarom alleen voor de hand als er een duidelijke bijdrage wordt geleverd aan herstel van natuur- en landschap of het tegengaan van externe bedreigingen in het waddengebied.

### 12.2 Te honoreren projecten

#### 12.2.1 WF 203926 Verduurzaming garnalenvisserij

De Stichting Verduurzaming Garnalenvisserij wil in samenwerking met de Waddenvereniging en Stichting de Noordzee via drie deelprojecten komen tot een verduurzaming van de garnalenvisserij. Doel is het verkrijgen van een duurzaamheidskeurmerk. Uit een voorverkenning voor dit keurmerk is gebleken dat onderzoek naar de verspreiding van vangsten ten opzichte van kwetsbare gebieden, een pulskor en het verbeteren van de overlevingskansen van bijvangst door maatregelen op de schepen nodig zijn om te kunnen komen tot een duurzame garnalenvisserij.

#### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie vindt dat dit voorstel bijdraagt aan doelstelling B (tegengaan externe bedreigingen) en aan doelstelling C (duurzame economische ontwikkeling). Hoewel de garnalenvisserij niet de meest versturende vorm van visserij is, kan ook hier winst geboekt worden. Het toewerken naar een duurzaamheidskeurmerk is zowel goed voor de ecologie van de Waddenzee, als voor de garnalenvissers; er is immers vanuit de samenleving behoefte aan garnalen met een duurzaamheidskeurmerk.

#### *Kansrijkheid*

De Adviescommissie vindt de samenwerking tussen de visserijsector en de natuurbeschermingsorganisaties bijzonder waardevol. Zij verwacht dat de ervaringen die in dit project worden opgedaan zullen doorwerken naar de hele sector, mede omdat het keurmerk ook een financieel voordeel kan bieden. Op deze manier kan de garnalenvisserij ook in de toekomst op een duurzame manier medegebruiker zijn van de Waddenzee.





# 13.

## Duurzame ontwikkeling in de landbouw

### *13.1 Redeneerlijn*

Ten aanzien van projecten die een duurzame ontwikkeling in de landbouw in het waddengebied beogen, is de Adviescommissie op zoek naar initiatieven die leiden tot een breed draagvlak bij de boeren voor agrarisch natuurbeheer of tot toepassing van duurzame energie of naar innovatieve en ambitieuze pilotprojecten specifiek voor het waddengebied. De Adviescommissie hecht er aan dat niet alleen onderzoek gedaan of voorlichting gegeven wordt, maar dat er bij de projecten ook een serieuze betrokkenheid in de dagelijkse praktijk van de agrariërs is.

### *13.2 Te honoreren projecten*

Er zijn deze tender helaas geen projecten ontvangen op het gebied van een duurzame ontwikkeling van de landbouw, die naar het oordeel van de Adviescommissie voldoende bijdragen aan de doelen van het Waddenfonds.







# Duurzame economische ontwikkeling

## 14.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie is van mening dat ook een duurzame economische ontwikkeling van belang is voor een duurzame ontwikkeling van het waddengebied. Economische projecten moeten echter wel passen in de doelstellingen en regelgeving voor natuur- en landschap in het waddengebied en specifiek zijn voor het waddengebied om op een bijdrage uit het Waddenfonds te kunnen rekenen.

De meeste economische projecten vallen onder recreatie en toerisme, landbouw, duurzame energie of visserij. Echter ook andere projecten op het gebied van economische ontwikkeling zijn mogelijk, mits specifiek gebonden aan het waddengebied en een meerwaarde betekend voor landschap, natuur en milieu

of het vermindering van bedreigingen. Alleen de extra investering die bijdraagt aan natuur, landschap en milieu of het verminderen van externe bedreigingen, niet behorende bij de reguliere taken van de overheden of bedrijven, kan vanuit het Waddenfonds gefinancierd worden.

## 14.2 Te honoreren projecten

Er zijn deze tender geen aanvragen ontvangen die voldoen aan bovenstaande vereisten en daarmee een voldoende bijdragen aan de doelen van het Waddenfonds.



# Onderzoek, kennisontwikkeling en -management

## 15.1 Redeneerlijn

Het Waddenfonds is bedoeld voor concrete projecten in het waddengebied. Indien nader wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk is voor het goed kunnen uitvoeren van een project, kan dit onderzoek onderdeel uitmaken van de aanvraag. Het opstellen en begeleiden van projectaanvragen is een verantwoordelijkheid van de aanvrager zelf en daarmee niet subsidiabel.

Om een aantal bedreigingen en aantastingen van de Waddenzee tegen te gaan is omvangrijk wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk. Een Kennisagenda is nodig om die kennislacunes inzichtelijk te maken. Vanuit het advies van de commissie Meijer is op voorhand duidelijk dat rondom het herstel van mosselbanken grootschalig wetenschappelijk onderzoek nodig is. Zowel naar het behoud van bestaande mosselbanken als naar relevante vestigingsfactoren voor nieuwe mosselbanken. Dit onderzoek is urgent en voorwaardenscheppend voor verdere investeringen in het waddengebied.

Voor de Adviescommissie is het van belang dat voorstellen met een belangrijke kenniscomponent een wetenschappelijk review bevatten, door de Waddenacademie of door een andere wetenschappelijke instantie, waarbij enerzijds gekeken wordt naar de bijdrage aan de Kennisagenda en anderzijds naar de wetenschappelijke kwaliteit van het voorstel. Een dergelijke review is niet verplicht, maar kan de Adviescommissie behulpzaam zijn in het vormen van haar oordeel.

## 15.2 Te honoreren projecten

### 15.2.1 WF 203862 Waddenacademie

De aanvraag door de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen omvat de financiering van de Waddenacademie voor een periode van 5 jaar. De Waddenacademie ziet voor zichzelf een onderzoeksagenderende en coördinerende rol en voert zelf geen wetenschappelijk onderzoek uit. Voor de komende 5 jaar staat het verder opzetten van de academie, het identificeren van kennisleemtes, het bevorderen van een samenhangende onderzoeksprogrammering en een monitoringsprogramma, de informatievoorziening en kennisuitwisseling binnen en tussen de kenniswereld, overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties centraal.

### Doeltreffendheid

De Adviescommissie ziet een belangrijke rol voor de Waddenacademie als het gaat om het slaan van bruggen tussen monodisciplinaire onderzoeksvelden en tussen kennisontwikkeling, kennistoepassing en monitoring van resultaten. Met name het in samenhang presenteren van ecologische en economische aspecten van het waddengebied kan bijdragen aan een duurzaam herstel en ontwikkeling van het waddengebied. Een onafhankelijke en actieve rol van de Waddenacademie is daarbij essentieel. De Adviescommissie is verheugd dat uit de briefwisseling met de Waddenacademie is gebleken dat de academie al in mei 2009 haar Kennisagenda voor het waddengebied presenteert. De Adviescommissie heeft een sterke behoefte aan een dergelijke Kennisagenda bij de beoordeling van aanvragen met een kenniscomponent. Ook kan de Kennisagenda een belangrijke rol spelen in het prikkelen van het onderzoeksveld om met goede onderzoeksvoorstellen te komen.



### *Kansrijkheid*

De Waddenacademie dient een belangrijke rol te vervullen in het traject dat leidt tot het indienen van een aanvraag bij het Waddenfonds om te komen tot afstemming en samenhang van wetenschappelijk onderzoek in het waddengebied. Bijvoorbeeld door het geven van een review bij in te dienen projecten, waarbij de Waddenacademie haar oordeel geeft over de bijdrage van het voorstel aan de Kennisagenda en de wetenschappelijke kwaliteit. Een rol voor de Waddenacademie in de advisering over projecten na indiening bij het Waddenfonds, is in de optiek van de Adviescommissie noch praktisch realiseerbaar, noch wenselijk in verband met de brede afweging van projecten binnen de verschillende doelen van het Waddenfonds.

De Adviescommissie stelt voor aan de toekenning van het gevraagde bedrag de voorwaarde te verbinden van een evaluatie, om te kunnen beoordelen of de Waddenacademie haar positie en rol gevonden heeft en waar heeft kunnen maken. De Adviescommissie is van mening dat een dergelijke evaluatie 3 jaar na de oprichting van de Waddenacademie plaats zou moeten vinden.

#### *15.2.2 WF 203919 MOSSELWAD*

De aanvraag is ingediend door EUCC, IMARES, UU, SOVON, NIOZ en NIOO Yerseke en betreft een onderzoek naar de bevordering van litorale en sublitorale mosselbanken. Doel van het project is te komen tot een praktisch handboek voor de ontwikkeling en een duurzaam beheer van mosselbanken. Daarvoor wordt vanuit verschillende invalshoeken en hypothesen gekeken naar relevante factoren. Ten behoeve van het onderzoek wordt ook een aantal hectaren mosselbanken aangelegd cq hersteld.

In het onderzoeksvoorstel worden zowel mosselbanken in het litoraal als het sublitoraal (de getijdenzone en respectievelijk beneden de laagwaterlijn) onderzocht.

### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie is van oordeel dat het onderzoeksvoorstel degelijk in elkaar zit en zich richt op een systematische verkenning van de mogelijke oorzaken van het uitblijven van herstel van mosselbanken.

Zij vindt het van groot belang dat er onderzoek plaats vindt naar vestiging en behoud van mosselbanken in de Waddenzee. Dit onderzoek kan daaraan een belangrijke bijdrage leveren. De Adviescommissie is van mening dat in dit onderzoek niet alle relevante aspecten worden onderzocht, maar verwacht wel dat de uitkomsten uit het onderzoek een belangrijke bijdrage zullen leveren aan de kennisontwikkeling over dit thema. In de toekomst moet in het onderzoek naar mosselbanken niet alleen het behoud en de overlevingskansen centraal staan, maar ook de vestigingsfactoren.

De Adviescommissie vindt dit onderzoeksvoorstel complementair aan het onderzoeksvoorstel Waddensleutels, door de gekozen aanpak en de werkpakketten die worden voorgesteld.

### *Kansrijkheid*

Het project beweegt zich in grotendeels bekend terrein, hetgeen een grote kans inhoudt om voor het beheer bruikbare resultaten op te leveren. De Adviescommissie verwacht dat de samenwerkende onderzoeksinstituten gezamenlijk tot interessante uitkomsten kunnen komen. De Adviescommissie gaat ervan uit dat er een goede afstemming plaats zal vinden over relevante uitkomsten met het onderzoek Waddensleutels, zodat beide onderzoeken elkaar kunnen versterken. Ook een actieve afstemming met het al lopende onderzoek van Prodis is van belang. De Adviescommissie daagt beide onderzoeksteams uit de vissers actief te betrekken bij hun onderzoek en in ieder geval goed te communiceren met de vissers over de uitkomsten van het onderzoek. De mosselvisserij is immers economisch van belang voor de Waddenzee en door meer kennis over het natuurlijke systeem kunnen de vissers toewerken naar een duurzame mosselvisserij. De Adviescommissie is van mening dat dit onderzoek voorwaardenscheppend kan zijn voor verdere investeringen in het Waddengebied.

### 15.2.3 WF 203930 Waddensleutels

De aanvraag omvat een onderzoeksvoorstel van Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, de Rijksuniversiteit Groningen, NIOZ en NIOO Yerseke naar sleutelfactoren in het waddenecosysteem die het herstel van mosselbanken en zeegrasvelden verhinderen. In het onderzoek wordt aan de hand van een isotopenmethode en een drietal proefgebieden inzichtelijk gemaakt wat kansrijke plekken en omstandigheden zijn voor het herstel van mosselbanken. Het onderzoek beperkt zich tot het litoraal (de getijzone) en maakt gebruik van geavanceerde technieken zoals analyse van stabiele isotopen en waarnemingen in een 'flume'.

#### *Doeltreffendheid*

De Adviescommissie is van mening dat onderzoek naar herstel van mosselbanken essentieel is voor het herstel van leefgemeenschappen in de Waddenzee. De Adviescommissie verwacht met name een bijdrage aan doelstelling A en B, door middel van kennisontwikkeling. Op basis van het onderzoek en het kaartbeeld met kansrijke plekken kan straks gericht geïnvesteerd worden in het herstel van mosselbanken en daarmee de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee.

De Adviescommissie is van mening dat dit gedurfde onderzoeksvoorstel wetenschappelijk stevig in elkaar zit en zal leiden tot fundamentele kennis over natuurlijke processen in de Waddenzee. De Adviescommissie vindt dat in het onderzoeksvoorstel niet alle relevante aspecten worden onderzocht, maar verwacht wel dat de uitkomsten uit het onderzoek een belangrijke bijdrage zullen leveren aan de kennisontwikkeling op dit thema. Door de meer fundamentele benadering waarvoor in dit onderzoek is gekozen bestaan er risico's ten aanzien van de directe toepasbaarheid van de kennis. De aanvragers lijken zich hiervan bewust.

De Adviescommissie vindt dit onderzoeksvoorstel complementair aan het onderzoeksvoorstel MOSSELWAD, door de gekozen aanpak en de werkpakketten die worden voorgesteld.

#### *Kansrijkheid*

Het project begeeft zich grotendeels op onbekend terrein hetgeen geheel nieuwe inzichten op kan leveren, maar het heeft hierdoor tevens een grotere kans om weinig voor het beheer bruikbare resultaten op te leveren. De kansrijkheid van het doen van onderzoek ten aanzien van het herstel van mosselbanken neemt toe naar mate de kans groter is dat ook iets met de uitkomsten van het onderzoek gedaan kan worden. Door een vroegtijdige betrokkenheid van beheerders van het natte wad, maar bijvoorbeeld ook van mosselvisserij, wordt de kans dat de uitkomsten van het onderzoek gedragen worden door andere betrokkenen vergroot. De Adviescommissie beveelt aan die betrokkenheid na te streven. De Adviescommissie gaat ervan uit dat er een goede afstemming plaats zal vinden over relevante uitkomsten met het onderzoek MOSSELWAD, zodat beide onderzoeken elkaar kunnen versterken. Ook een actieve afstemming met het al lopende onderzoek van Prodis is van belang. De Adviescommissie daagt beide onderzoeksteams uit de vissers actief te betrekken bij hun onderzoek en in ieder geval goed te communiceren met de vissers over de uitkomsten van het onderzoek. De mosselvisserij is immers economisch van belang voor de Waddenzee en door meer kennis over het natuurlijke systeem kunnen de vissers toewerken naar een duurzame mosselvisserij.

De Adviescommissie is van mening dat dit onderzoek voorwaardenscheppend kan zijn voor verdere investeringen in het wadengebied. Op basis van het kaartbeeld met kansrijke plekken voor herstel van mosselbanken kan immers gericht geïnvesteerd worden. Samen met zeegrasvelden zijn de mosselbanken de belangrijkste leefgemeenschap op het natte wad die hersteld zouden moeten worden.







# 16.

## Financieel voorstel

De projecten, waarvan de Adviescommissie adviseert deze te honoreren in de tweede tender, vragen gezamenlijk een investering vanuit het Waddenfonds van € 29.249.616.

Dossiernummer	Omschrijving	Geadviseerde subsidiebedrag
WF203798	Waddenstrandje Texel	(40%) € 118.234
WF203817	Duurzaam zorgcentrum De Stilen Terschelling	€ 229.703
WF203820	Kwelderherstel project Balgzand	€ 2.182.037
WF203840	Het Nollenlandschap van Den Helder	€ 820.301
WF203859	Herbouw historische maritieme elementen Zoutkamp	€ 551.500
WF203862	Waddenacademie	€ 5.000.000
WF203882	Groen gas op Schiermonnikoog	€ 1.200.000
WF203883	Versterking van het unieke Texelse landschap	€ 1.910.610
WF203903	Duurzaam Terschelling	€ 217.707
WF203908	Energieneutraal wonen op Texel?! Pilot voor de Waddeneilanden	€ 383.812
WF203913	Demonstratieproject HRe-ketel Ameland	€ 200.000
WF203916	Tussen Wad en Westerwoldse Aa	€ 5.258.278
WF203917	De Nollen: symbiose van natuur, cultuur en ecologie	€ 1.450.000
WF203919	Mosselwad	€ 5.380.814
WF203921	Natuurontwikkeling Utopia	€ 706.956
WF203923	25 DonQi Urban Windmills Texel - fase 1	€ 90.900
WF203926	Verduurzaming garnalenvisserij	€ 433.099
WF203930	Waddensleutels	€ 3.115.665
	Totaal	€ 29.249.616

